

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

MATEŘSTVÍ ZÁKLADNÍ RODINNĚPRÁVNÍ STATUS ZÁKLAD PRO PŘÍBUZENSTVÍ DLE § 771 OZ

© Zdeňka Králíčková, říjen 2017

PRAMENY

- LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD (č. 2/1993 Sb.)
- ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD (č. 209/1992 Sb.)
- ÚMLUVA O LIDSKÝCH PRÁVECH A BIOMEDICÍNĚ (č. 96/2001 Sb. m. s.)
- ÚMLUVA O PRÁVNÍM POSTAVENÍ DĚTÍ NAOZENÝCH MIMO MANŽELSTVÍ (č. 47/2001 Sb. m. s.)
- OBČANSKÝ ZÁKONÍK (z. č. 89/2012 Sb.)
- ZÁKON O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ z. č. 359/1999 Sb.
- ZÁKON O MEZINÁRODNÍM PRÁVU SOUKROMÉM (z. č. 91/2012 Sb.)
- ZÁKON O MATRIKÁCH, JMÉNU A PŘÍJMENÍ (z. č. 301/2000 Sb.)
- OBČANSKÝ SOUDNÍ ŘÁD (z. č. 99/1963 Sb.)
- ZÁKON O ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍCH SOUDNÍCH (z. č. 292/2012 Sb.)
- ZÁKON O ZDRAVOTNÍCH SLUŽBÁCH (z. č. 372/2011 Sb.)
- ZÁKON O SPECIFICKÝCH ZDRAVOTNÍCH SLUŽBÁCH (z. č. 373/2011 Sb.)

LITERATURA

- *Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Rodinné právo. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017.*
- *Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014.*

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

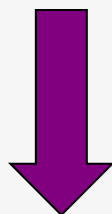
MATER SEMPER IN IURE CERTA EST

Iulius Paulus
(přelom 2. a 3. století)

KONCEPCE STATUSOVÉHO PRÁVA V EVROPĚ

■ Francie, Itálie,
Lucembursko:

■ uznání statusu matkou
nemanželského dítěte

■ Německo, Rakousko, Česko,
Slovensko:

■ rodová pravidla založená na
pokrevnosti - matka je dána
porodem

JUDIKATURA ESLP

■ PRÁVO MATKY ZALOŽIT MATEŘSKÝ STATUS, včetně majetkových důsledků

- Marckx v Belgium (1979)
- Evans v UK (2007)

■ PRÁVO DÍTĚTE POZNAT SVŮJ PŮVOD

- Gaskin v UK (1989)
- Odièvre v France (2003)

*právo dítě znát svůj původ
x právo matky na ochranu soukromého života*

biologické mateřství x sociální a právní mateřství

NEBYL PORUŠEN ČL. 8 !

- **PRÁVO DÍTĚTE Z NÁHRADNÍHO MATEŘSTVÍ NA REGISTRACI VE VAZBĚ NA RODIČE A NA STÁTNÍ OBČANSTVÍ**
 - **Menesson v France (2014)**
 - dvojčata narozená v roce 2011 v USA, Kalifornie, náhradní matce (surrogate mother)
 - manželský pár (intended parents), Francouzi, on genetický otec, ona neplodná, proto dárčovství vajíčka
 - soud USA rozhodl o rodičovství Francouzů (parental order)
 - Francie neuznala, nezapsala do matriky občanství, soc. pojištění, dávky na děti, školy atd. (practical problems)

 - ESLP: nebylo porušeno právo rodičů na rodinný život dle čl. 8
bylo porušeno právo dětí na soukromý život dle čl. 8,
zahrnující právo na identitu, status a občanství (x právní nejistota)

- **Labasse v France (2014)**
 - 1 dítě, manželský pár

■ PRÁVO DÍTĚTE Z NÁHRADNÍHO MATEŘSTVÍ NA KONTINUITU PÉČE v KOMPETENCI STÁTU ZAKÁZAT A SANKCIONOVAT NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ

■ Paradiso a Campanelli v Itálie (2015)

- dítě narozené v roce 2011 v Rusku náhradní matce (surrogate mother)
- ani jeden z manželského páru (Italové) nebyl genetický rodič
- „nepravdivé údaje“ v dokladech dítěte
- italské úřady uzavřely, že byl porušen zákaz náhradního mateřství a pravidel upravujících mezinárodní osvojení - veřejný pořádek
- dítě bylo objednatelskému páru odejmuto a s novou identitou umístěno do náhradní péče

ESLP: nezabýval se náhradním mateřstvím, ale odejmutím dítěte
nebylo porušeno právo rodičů na rodinný život dle čl. 8
bylo porušeno právo dítěte na rodinný život dle čl. 8 (*nepřiměřený prostředek, život nebyl ohrožen*), ale italské úřady nemají povinnost dítě objednatelskému páru vydat, neboť soužití trvalo krátce, nesmí dojít k další traumatizaci dítěte

VELKÝ SENÁT ESLP (2017): **nebyl porušen čl. 8** → nové chápání rodinného života
Úmluva nezakotvuje právo na dítě!
objednatelé porušili právní řády → právně volné dítě → žádné státní občanství⁸

ITALSKÝ NS: PRÁVO DÍTĚTE NA PŘESHraniČNÍ KONTINUITU OSOBNÍHO, RESP. CIVILNÍHO STATUSU A ZACHOVÁNÍ RODIČOVSTVÍ, RESP. PRÁVO NA REGISTRACI DÍTĚTE V ZEMI, KTERÁ NEZNÁ GEN. NEUTRÁLNÍ MANŽELSTVÍ (2016)

- dítě na se narodilo v roce 2011 dvěma ženám, které uzavřely ve Španělsku manželství
- dle španělského rodného listu mělo dítě dvě matky a příjmení obou žen
- matka „A“ (žena, která porodila) byla Španělka
- matka „B“ (dárkyně vajíčka), Italka, usilovala po rozvodu o zápis dítěte do matriky v zemi svého původu, v Itálii
- matrika a nižší soudy zápis neprovedly z důvodu rozporu s veřejným pořádkem a zákonem (2013), dle kterého se mateřství prokazuje porodem
- NS konstatoval:
 - pravidlo porodu není fundamentálním ústavním principem
 - neexistuje žádný ústavní zákaz, který by znemožňoval dvěma osobám stejného pohlaví stát se rodiči → nejde o náhradní mateřství
 - soudce, který věc rozhoduje, neposuzuje, zda je či není cizozemská listina v souladu s vnitrostátními normami, ale zda je či není v rozporu s požadavky ochrany základních práv člověka, danými Ústavou, Zakládacími smlouvami a Listinou základních práv EU a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod
 - veřejný pořádek zahrnuje hodnoty, mezinárodní závazky, včetně nejlepšího zájmu dítěte → nelze klást do juxta pozice (protikladu), ale vyvažovat → právo na kontinuitu

ČR - MATKOU DÍTĚTE JE ŽENA, KTERÁ DÍTĚ PORODILA

§ 775 OZ

- zakládá absolutní statusový poměr matka a dítě
- významné pro celý právní řád
- bez mateřství nelze určit otcovství
- bez mateřství nelze určit příbuzenství
- kogentní norma
(nelze se od ní odchýlit smluvně, ani jednostranně)

Řízení o určení a popření mateřství

§ 426 ZŘS

Pro řízení o určení a popření mateřství se použijí ustanovení o řízení o určení a popření otcovství *přiměřeně*.

UMĚLÉ OPLODNĚNÍ ŽENY Z NEPLODNÉHO PÁRU - § 3 a násl. z. č. 373/2011 Sb.

- do 49 let ženy
- opakované písemné souhlasy neplodného páru
- homologní v. heterologní, tj. dárcovství: anonymní (žena: 18 - 35, muž: 18-40)
- v těle matky v. mimo tělo matky (in vitro, IV + ET)

NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ

■ *Haderka, J.:*

- Surogační mateřství. Právny obzor, 1986, č. 10;
- Právní ochrana statusu dítěte narozeného z lékařsky navozeného oplodňování: co je a co není právně přípustné v České republice. Správní právo, 1998, č. 4;
- Některé právní problémy reprodukční medicíny. Zdravotnictví a právo, 2000, č. 2.

■ *Králíčková, Z.:*

- Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. Právní rozhledy, 2015, č. 21.

NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ – pokusy o právní úpravu u nás

- NÁVRH ZÁKONA O NÁHRADNÍM MATEŘSTVÍ (2010)
 - OSTRÁ REAKCE ODBORNÉ VEŘEJNOSTI

- PŘÍPRAVA ZÁKONA O ZDRAVOTNÍCH SLUŽBÁCH
 - ZOHLEDNĚNÍ FAKTICKÉHO STAVU VE VAZBĚ NA ASISTOVANOU REPRODUKCI

- NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK
 - TERMÍN NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ POUŽÍVÁ
 - PŘEKÁŽKA OSVOJENÍ MEZI PŘÍBUZNÝMI NEPLATÍ, JDE-LI O NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ: § 804 OZ

NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ – faktický stav u nás

www.zlin.cz (cit. 15. 10. 2012)

od roku 2004: 11 případů

"Naše klientky si náhradní matky shánějí samy. V praxi je to tak, že před porodem se náhradní matka úředně vzdá svého dítěte ve prospěch biologického otce, kterého legislativně označí za otce. Za zákrok si zlínská klinika neúčtuje žádné nadstandardní poplatky, pacientky platí zákrok ve stejné výši, jakoby platily umělé oplodnění."

NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ - ZAHRANIČÍ

zdroj: Ministerstvo spravedlnosti 2010, ESLP věc Mennesson v. France 2014

■ ZAKÁZÁNO: 15 z 35 EU

(FRANCIE, ITÁLIE, ŠPANĚLSKO,
ŠVÝCARSKO, POLSKO, DÁNSKO
NĚMECKO, RAKOUSKO aj.)

■ ZÁKONODÁRCE MLČÍ

(BELGIE, ČESKO, ale § 804 OZ)

■ UPRAVENO: 7 z 35 EU

(VB, ŘECKO, UKRAJINA aj.)

- ALTRUISTICKÝ PŘÍSTUP
v. KOMERČNÍ PŘÍSTUP
- PŘÍBUZENSKÉ v. CIZÍ
- DÁRCOVSTVÍ ano/ne

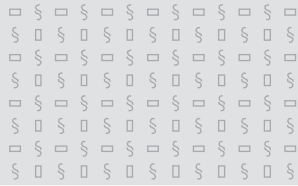
FRANCIE, POLSKO, RAKOUSKO, NĚMECKO, ŠPANĚLSKO, ŠVÝCARSKO, DÁNSKO, CHORVATSKO, ITÁLIE ...

- nelegálnost náhradního mateřství
- Francie - od roku 1994 výslovně zakázáno
(i sankcionováno) komerční i nekomerční náhradní mateřství
- Německo - zákon o adopci a o zákazu zprostředkování
náhradních matek
- Rakousko - výslovně zakázáno, trestný čin
- Itálie - výslovně zakázáno, sankce

IZRAEL

- první stát s **pozitivní** výslovnou právní úpravou
- Embryo Carrying Agreements Law (1996)
- Každá smlouva podléhá schválení státního orgánu
- Pouze státní občané Izraele, stejného náboženství
- Náhradní matka: svobodná, vdova nebo rozvedená
- Budoucí rodiče: heterosexuální neplodný pár - manželé

KANADA

- **nekomerční náhradní mateřství je povoleno**
- **komerční náhradní mateřství zakázáno** zákonem z roku 2004 (Assisted Human Reproduction Act)
- v provincii Quebec: *„jakékoli ujednání o tom, že žena přijme a bude nosit dítě pro jinou osobu, je absolutně neplatné“*

VELKÁ BRITÁNIE

- **nekomerční náhradní mateřství je legální, komerční nikoli**
- právo požadovat náhradu nákladů
- biologičtí rodiče mohou ve lhůtě 6 měsíců od narození dítěte požádat o zápis rodičovství do registru
- podmínky:
 - žadatelé jsou manželé starší 18 let
 - alespoň jeden z nich má domicil v UK
 - alespoň jeden z nich je biologickým rodičem (dárce biologického materiálu)
 - v době podání žádosti dítě již žije se žadateli
 - všechny strany musí dát plný a bezpodmínečný souhlas
 - za surogační smlouvu nesmí být poskytnuta žádná jiná plnění kromě účelně vynaložených nákladů
- **nároky** ze surogační smlouvy **nejsou** vůči smluvním stranám **vymahatelné**, ale soud může teoreticky vyslovit souhlas s adopcí místo náhradní matky, pokud tak odmítla po narození dítěte učinit

USA

- v některých státech jsou surogační smlouvy za určitých podmínek povoleny:
 - Kalifornie (za předpokladu, že alespoň jeden z objednatelů poskytl genetický materiál)
 - Florida (podmínka - heterosexuální manželský pár)
 - New Jersey (nekomerční NM, pokud surogační matka není dárkyní vajíčka)
 - Texas (pouze pro heterosexuální manželské páry, pouze soudem schválená smlouva může být platná)
 - Virginie (vyloučení homosexuálních párů)
 - Washington (pouze nekomerční NM)
- v některých státech surogační ujednání výslovně zakázána nebo deklarováno, že taková ujednání jsou neplatná:
 - Kolumbie (zákaz)
 - Indiana (proti veřejnému pořádku)
 - Louisiana (neplatnost)
 - Michigan (velmi striktní - tresty odnětí svobody, pokuty v desítkách tisíc dolarů)
 - New York (neplatnost, proti veřejnému pořádku)
- v některých státech není žádná explicitní právní úprava:
Colorado, Georgie, Havaj, Montana

UKRAJINA, RUSKO

http://mother-surrogate.com/sk/surrogacy/mezinarodni_centrum_nahradni_materstvi.html

- smlouva
- úplné, genetický rodič - nikoli dárcovství
- matka „hostitelka“ - 18 až 35 let, 1 vlastní dítě
- souhlas manžela
- komerční, agentury

POROD S UTAJENÍM TOTOŽNOSTI MATKY

- *Hrušáková, M., Králíčková, Z.: Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita? Právní rozhledy, 2005, č. 2.*

POROD S UTAJENÍM TOTOŽNOSTI MATKY

- právní úprava

- původně: zákon č. 422/2004 Sb. změnil:

- zákon o matrikách, jménu a příjmení
 - o péči o zdraví lidu
 - veř. zdrav. pojištění
- NIKOLIV § 50a ZOR!!!

- nyní: z. č. 372/2011 Sb.

- § 37
- matka musí prohlásit, že nehodlá pečovat
- užít termín „anonymita“

- DŮSLEDKY:

- neprovdaná, **zletilá žena** s trvalým pobytem na území ČR může písemně požádat o utajení své totožnosti
- status: matkou dítěte je žena, která dítě porodí
- matriční zápis: není uvedena totožnost matky
- údaje o totožnosti matky jsou zapečetěny v **obálce (lze otevřít, § 56 - soud)**
- novela 2013: **dítě starší 12 let smí nahlížet do matriky (§ 25/3 MatrZ)**

POROD S UTAJENÍM TOTOŽNOSTI MATKY - sporné otázky

- kdy, kým a kde může být obálka otevřena?
- může se matka domáhat dítěte do své péče? kdy nejpozději?
- může se matka domáhat zápisu do matriky?
- jaká jsou práva biologického otce?
- je dítě ihned osvojitelné?
- kdo je zákonným zástupcem dítěte?
- kdo určí jméno a příjmení dítěte?
- může se dítě domáhat určení rodičovství?

„BABY-BOXY“

- *Zuklínová, M.:* Několik poznámek k právním otázkám tzv. baby-schránek. Právní rozhledy, 2005, č. 7

POJEM, ÚČEL A CÍL

- otvor ve dveřích nebo ve zdi zařízení
- účel: vytvořit veřejnosti přístupné místo se zdravotnickými parametry, do kterého by bylo možné dítě odložit a následně jej umístit do péče lékařů a zachránit tak jeho život
- vedlejší cíl: zajistit anonymitu matky a její beztrestnost
- zřízení a provoz: charitativní organizace, nemocnice a porodnice

QUESTA FU PER QUATTRO SECOLI
FINO AL 1875

LA RUOTA DEGLI INNOCENTI
SEGRETO RIFUGIO DI MISERIE E DI COLPE
ALLE QUALI PERPETUA SOCCORRE
QUELLA CARITÀ CHE NON SERRA FORTE

SCHRÁNKY PRO ODLOŽENÉ DĚTI - faktický stav v Česku

- Nadační fond pro odložené děti STATIM (2004)
- Účel: „Zřizování a provoz schránek pro odložené děti, jakož i podpora všech činností s tím spojených. Poskytování pomoci odloženým a opuštěným dětem.“
 - celkem: 72 boxů, 160 dětí - stav ke dni 25. 10. 2017
 - Brno: nemocnice Milosrdných bratří

MAPKA z 8. 10. 2010

SCHRÁNKY PRO ODLOŽENÉ DĚTI - právní stav

- sociálně-právní ochrana dětí je věc státu - věc veřejnoprávní
- je zakázáno vše, co není výslovně dovoleno - čl. 2 odst. 2 Listiny
- § 1 ZSPOD - vymezení účelu a cíle ZSPOD - ochrana práva dítěte na příznivý vývoj
- § 4 ZSPOD - taxativní výčet subjektů vykonávajících soc. právní ochranu dětí
- zřizovatel a provozovatel schránek by musel být osobou pověřenou sociálně-právní ochranou dětí dle § 4 odst. 2 písm. d (§ 48 odst. 2 a 3 ZSPOD !)

SCHRÁNKY PRO ODLOŽENÉ DĚTI

- sporné otázky

- je dítě z baby-boxu nalezené?
- může se matka domáhat zápisu do matriky?
- kdo je zákonným zástupcem dítěte?
- kdo určí jméno a příjmení dítěte?
- může se matka domáhat dítěte do své péče? kdy nejpozději?
- co když je matka sama nezletilá?
- jaká jsou práva biologického otce?
- může se dítě domáhat určení rodičovství?
- je dítě bezprostředně po odložení osvojitelné?
- jak pomoci dítěti těžce postiženému?

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

- čl. 7 - právo dítěte na registraci, jméno a příjmení, právo znát své rodiče a právo na jejich péči, je-li to možné
- stát nesmí vytvořit překážky, které by navždy znemožnily, aby dítě poznalo své rodiče

VS.

- čl. 6 - právo dítěte na život

TEST POMĚRNOSTI CÍLE A PROSTŘEDKU

- právo na život nebo právo na registraci a právo znát své rodiče?

- kdo odkládá děti?
 - matka v duševní poruše, nezralá, nezletilá nebo infantilní, matka která nejedná racionálně, nezná volbu, je ve stresu a panice, utahuje těhotenství?
 - matka v sociální tísní nebo přechodné krizi?
- komu lze pomoci komplexní sociální péčí?
- azylový dům? www.statim.cz

Policejní prezidium ČR

počet vražd
novorozenců matkou?

2000	6
2001	1
2002	1
2003	3
2004	0
2005	0
2006	2
2007	0
2008	1
2009	1